

titueix popularment l'oficial de Sta. Maria de Corcó des de ja fa més de tres centúries (ja en les històries de terços anti-bandolers, a. 1616, que reproduïx Serra Vil. en AORBB v, 217, deformat a la castellana com *Esquilón*), i ens conta que en una vaga de 1852, obrers de l'Esquirol baixaren a Manlleu, per fer una tasca de fàbriques tèxtils, que els treballadors de la vila es negaven a acceptar en les condicions proposades pels patrons, i acollits amb el nom d'*esquirols*, ètnic de llur poble, proferit en so hostil, aquest s'escampà després per les conques fabrils veïnes, i a Barcelona, des d'on passà també al castellà [D'AcEsp., 1914]. En el fons això, i una història comparable que Vila reporta de St. Martí de Prov., són casos típics de la llegenda etimològica creada a posteriori (els etimologistes amb raó acullen sempre amb dubte tals històries no documentades).

Ja Spitzer (*Literaturbl* xl, 178) refusà de creure-hi i jo hi vaig afegir altres raons en el DCEC. En realitat es tracta verament de l'aplicació directa del nom del petit mamífer. Spitzer cridava l'atenció sobre el fr. *faire l'écuveuil* 'acomplir una feina inútil'. En altres llengües els obrers no solidaris reben epítets animals comparables: angl. *rat*, pròpiament 'rata', fr. *renard* pròpiament 'guineu'. L'aragonès B. Gracián (1651) usava el catalanisme *esquirol* amb el significat de 'persona insignificant': «de los titubilicios, cascaveles y *esquirols* hazía hombres de asiento y muy de propósito» (*Criticón*, ed. Romera, I, 244). Des de la idea del mamífer bellugadís i diminut, es degué passar a 'homenet que es belluga molt i sense motiu', 'manella, cul-d'en-Jaumet, barret-de-rialles', des d'on era fàcil d'arribar a 'persona insignificant, sense caràcter', aplicat pels obrers solidaris als confreres que s'ajupien a les exigències dels amos, cf. *esquirolejar* que el DAG i AlCM troben en escr. Renaix. per 'anar d'una banda a l'altra sense raó', i *esquirolenca* mall. en un sentit semblant. Un *esquirol*, *esquirola* s'ha aplicat a manera d'adjectiu a pobles (com l'anomenat de Corcó), costes i muntanyes en el territori dels quals abunda aqueixa bestiola: *Gata-Esquirola* en el terme del Coll de Nargó (a. 1518, *Spill de Castellbò*, fº 47v), *Esquiriguala* en les muntanyes de Sobrarbe (Ceresuela, 1965).

+*Esquirot*, V. *escarot* *Esquirria*, V. *esquira* (ape. a ESQUILAR) *Esquirre*, *esquirro*, *esquirros*, V. *escirre*

ESQUIST, pres del ll. *schistos lapis* id., i aquest, del gr. *σχιστός* 'migpartit, fes', adjectiu verbal de *σχίζω* 'jo parteixo', 'dissocio'. □ 1.ª doc.: 1917, DOrt.

DERIV.: *Esquistós* [c. 1500, Cauliac; DOrt.].

CPT.: *Esquizofrènia*, cpt. del dit verb amb *φρην* 'intelligència'; *esquizofrènic*.

Esquit, *esquitada*, *esquitador*, *esquitar*, *esquiterell*, V. *esquitzar*

ESQUITLLAR-SE, 'esmunyir-se, escapollir-se', 'llis-

car alguna cosa separant-se de l'indret on volfem aplicar-la o clavar-la', també *esquitllar* intr. 'ser llisquent, relliscós', mot corresponent a l'oc. dial. *esguilla*, *esquillà*, 'lliscar, esmunyir-se', it. ant. i dial. *squillare* 'lliscar', 'llançar', 'esquitllar-se', cast. dial. *escullarse*, *escullirse*, 'lliscar', 'caure relliscant', 'esmunyir-se'; origen incert, probablement del gòtic *USQUILLAN 'rajat, biollar', 'escolar-se (l'aigua)', derivat de la mateixa arrel que l'al. *quellen*, a-al. ant. *quëllan*, id., alt i baix al. ant. *quëlla*, ags. *cwiella*, al. *quelle* 'deu, naixement d'aigua'. □ 1.ª doc.: c. 1460, JoMartorell.

«Com la trompeta sonà, los cavallers feriren los cavalls dels sperons, e --- feren de molt bells entcontres; lo cavaller encontrà a Tirant en una carrera, e ferí l sobre lo rest, e *squilla* e no pres, e scorregué al guarda-braç e levà-lo-y del tot, ab molt cotó del gipó que la lança se-n portà: de aquell colp Tirant molt se-n smayà», JoMartorell (cap. 64, Ag. I, 207). Deu ser ja aquest verb que figura en el *Torcimany* d'Aversó (752.1).¹ OPou: «esvarar o *esquitllar*: labor» (15).² No figura en Lacav. i el DTo. no recull *esquitllar* fins a 1757 (remès a *lliscar*); «*esquitllar*: relliscar, deslizar, resbalar, dilabi» des de Belv.

Va usar-lo Verdaguer més d'un cop a l'*Atl.*, i, en l'esbós de 1867, com a intransitiu: «Entre punyentas ramas y brassos alts, s'escorre. / la gotejanta clava tot carregant-se a coll / y, com sageta *esquitlla*, sens aturar-lo, corre / fins que dels camps d'Espanya trepitja lo rostoll»: és a dir 'sense que el puguin aturar, s'*esquitlla* com una sageta', IV, 2c; i com a refl.: «Enmig de tal ruïna, sortint dalt y engorgant-se / --- / entre monts d'aygua y terras mentrestant va *esquitllant-se*, / y l'herba de la vora veu de sa mà més prop», IX, 1c, passatges no mantinguts en la versió definitiva; però també en aquesta hi ha: «Dintre 'l rebull Alcides *esquitlla*, entre zumzades / anantes y vinentes, esgalabrat y xop, / y, rebent en cada illa y escull ensopegades, / del sauló de la vora muscleja més aprop», VIII, 42.1, i un altre de reflexiu en el cant VI.

Aquesta construcció intransitiva, no pertany a l'ús comú o barceloní, però sí a bastantes comarques del Nord de la capital amb el sentit de 'lliscar, ser llisquent', i també 'ser relliscós': «posem sèu als pals perquè la barca *esquitlli* millor» explicaven els palers de StPol de Mar (1930); en el Collsacabra: «vagi amb compte que per aquí *eskillè*» em deien un gener nevós a Rupit (1934); «aquestes pedres *eskillèn* molt», m'avisaven en els cingles de Tavertet (1935); «és qüestió de treure's la eixarró de les espardenyas per no *eskillá*» (en una primavera plujosa, a Sant Aniol de Finestres, 1968); cf. encara un passatge de Prudenci Bertrana (història de cacera, a *Proses Bàrb.*, que citaré a RASTELLADA).

Però en l'ús comú ciutadà el que trobem és el re-²³ flexiu i amb sentits com 'esmunyir-se, escorre's': «L'ombra s'*esquitllava* dret al barri, guanyant l'era ab tres gambades», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 9), amb variant *esg*-en MnVayreda: «al veure que la cosa s'encaminava a encarar-lo ab la justícia, s'*esquitllà* també per l'altre cantó» (*Sang Nova* IV, viii, 298). Amb el